

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 8 • Aralık 2023 • 11-43
Issue: 8 • Aralık 2023 • 11-43

Gençlerin Dine Bakışı: Üniversite Örnekleme Üzerine Bir Saha Araştırması

Youth's Perspective on Religion:
A Field Research on the Sample of University Students

Mesut Zavalısız

Doktora Öğrencisi
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
E-posta: mesutzavalsiz_ciu@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-3966-9839
Ordu / Türkiye

PhD Student
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
E-mail: mesutzavalsiz_ciu@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-3966-9839
Ordu / Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1274362>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	31 Mart 2023 • 31 March 2023
Kabul Tarihi • Accepted	04 Mayıs 2023 • 04 May 2023

Ö z e t

Gençler, bir toplumun geleceğini şekillendirmede önemli bir role sahiptirler. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin dinî inançları ve değerleri, toplumun değerlerinin ve kültürünün korunması ve geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Üniversite öğrencilerinin dine bakışı, çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin; aile yapısı, kültür, eğitim düzeyi, yaşam deneyimleri ve sosyal çevre gibi faktörler bir kişinin din algısını ve inançlarını şekillendirebilir. Bazı üniversite öğrencileri için din kişisel bir inanç meselesi olarak görülürken, bazıları için ise daha az önemli bir konu olabilmektedir. Bazı öğrenciler için din bir rehberlik kaynağıdır ve hayatlarına yön verirken diğerleri için ise sadece bir kültürel veya geleneksel unsur olarak kabul edilir. Bununla birlikte, günümüzde birçok üniversite öğrencisi farklı inançlara, kültürlere ve dünya görüşlerine açık olma eğilimindedir. Özellikle Batı ülkelerinde, genç nesil daha seküler bir hayat tarzına yönelmekte iken buna bağlı olarak dinî inançları da zayıflamaktadır. Türkiye’de de gençlerin özellikle üniversite öğrencilerinin dinî hayatlarında ciddi bir sosyolojik değişim yaşandığı gözlenmektedir. 18-25 yaş arasındaki üniversite öğrencileri kuşkusuz psikolojik, fizyolojik ve biyolojik açıdan farklı evreleri yaşamaktadır. Üniversite öğrencilerinin bu dönemde kampüs hayatında yaşadıkları bir takım tecrübe ve bilgiler hayatlarının kalan kısmını etkilemektedir. Gençliğin din ile ilişkisi, dine bakışı, dinî söylemleri üniversite ortamında değişmektedir. Bu araştırmada 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Ordu Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi merkez yerleşkesinde örgün eğitimlerini sürdüren 18-25 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin dine bakışları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya 763 üniversite öğrencisi katılım göstermiştir. Katılımcıların % 36,2’si Ordu Üniversitesi’nde, %63,8’i ise Ondokuz Mayıs Üniversitesinde eğitim görmektedir. Bu saha çalışmasında nicel araştırma yöntemi ve tabakalı örneklem metodu kullanılmıştır. Çalışmada geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan “Gençliğe Yönelik Dine Bakış Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, gençlerin büyük çoğunluğu teorik olarak dinî bir inanca sahiptir. Ancak sosyolojik açıdan dinî muamele alanında bir aşınma olduğu gözlenmektedir. Aynı zamanda gençler bilişsel anlamda dinî değerlere saygı duysalar da kendilerinin dinî otoriteden bağımsız, eklektik bir din anlayışına sahip olduğu tespit edilmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Dini inanç • Bireysel maneviyatçılık
Gençlik • Dini otorite

A b s t r a c t

Young individuals play a pivotal role in shaping the future of a society. Consequently, the religious beliefs and values held by university students bear significant importance for the preservation and enhancement of societal values and culture. The perception of religion among university students can vary due to various factors. For instance, family structure, culture, educational background, life experiences, and social environment can influence an individual's understanding of religion and shape their beliefs. While, for some university students, religion is a deeply personal matter, for others, it may be of less significance. Some perceive religion as a guiding force, shaping their lives, while others may view it merely as a cultural or traditional element. Nevertheless, in the present day, many university students exhibit a tendency to be open to diverse beliefs, cultures, and worldviews. Particularly in Western countries, the younger generation is gravitating towards a more secular lifestyle, resulting in a corresponding attenuation of religious beliefs. A similar sociological transformation is observed among young people, especially university students, in Turkey. University students aged between 18-25 undoubtedly undergo distinct psychological, physiological, and biological phases. The experiences and knowledge gained during their campus lives in this period have a lasting impact on the remainder of their lives. The relationship of youth with religion, their perspectives on religion, and their religious discourse undergo alterations in the university environment. This research aims to ascertain the religious perspectives of university students aged between 18-25 attending Ordu University and Ondokuz Mayıs University during the 2022-2023 academic year. A total of 763 university students participated, with 36.2% from Ordu University and 63.8 % from Ondokuz Mayıs University. The study employed a quantitative research method and a stratified sampling methodology. The "Youth's View on Religion Scale," validated and reliability-tested, was utilized. Research findings indicate that the majority of young people theoretically adhere to religious beliefs. However, sociologically, there is evidence of erosion in the realm of religious practices. Additionally, while young people cognitively respect religious values, they exhibit an independent, eclectic understanding of religion, detached from religious authority.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Religious belief • Individual spiritualism
Youth • Religious authority

Giriş

Sosyolojik araştırmaların ilerlemesiyle birlikte, gençlerin dinî tavır ve uygulamalarını irdelemeye yönelik araştırmalar artmıştır. Ülkemizde son çeyrek asırdan itibaren, gençlik ve din arasındaki ilişki konusunda yapılan incelemeler gözle görülür bir artış göstermiştir. Bu çalışmalar genellikle toplumumuzun muhafazakâr olduğu konusuna odaklanmış ve gençlik de bu bağlamda ele alınmıştır. Ayrıca, üniversite gençliği ve din ilişkisi gibi daha spesifik alt başlıklar da dahil olmak üzere, üniversite öğrencileri ve din arasındaki ilişki de birçok araştırmaya konu olmuştur.

Gençlik dönemi insanın en hareketli, heyecanlı, güçlü ve verimli dönemidir. Ancak bu dönem birçok olumsuz yönü de içinde barındırmaktadır. Gençler kafa karışıklığı, çabuk sıkılma, odaklanamama ve istikrarsızlık gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalırlar. Bu dönemde bir gencin dinî değerlere inanması ve hayatını ona göre düzenlemesi çeşitli zorluklarla karşılaşabilir. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için gençlerin dinî bilgilerini arttırmaları, dinin mesajlarını anlamaları ve dinin kendilerinden beklentilerini öğrenmeleri gerekmektedir. Ancak günümüzde gençlerin zihinleri zararlı alışkanlıklar ve eğlence kültürü ile dolup taşmakta ve dinî değerler pek önemsenmemektedir. Bu nedenle toplumda yaygın bir kanaat olarak gençlerin dinî eğilimlerinin belirlenmesi önemlidir. Özellikle toplumun gelecekteki liderleri olabilecekleri için üniversite gençliğinin din algılarının belirlenmesi daha da mühimdir. Gençlik dönemi özellikle üniversite hayatında gençlerin araştırmacı ve sorgulayıcı bir niteliğe sahip olmasını sağlar. Bu dönemde gençlerin bilimsel zihniyeti şekillenir, kişilikleri ve kimlikleri netleşir ve değer anlayışları belirginleşir. Bu değerler arasında dinin gençlerin hayatında nasıl bir yere sahip olduğu sorusu önemli bir yer tutar ve bu konu birçok araştırmanın da odak noktası haline gelmiştir. Üniversite hayatı gençlerin düşüncelerini ve inançlarını sorgulamaları ve farklı bakış açıları edinmeleri için bir fırsat sunar. Bu nedenle, üniversite hayatı gençlerin dinî değerleri ve inançları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu etki, gençlerin kişiliklerini ve değerlerini belirleyen önemli faktörler arasında yer alır.

Bu nedenle, gençlerin dinî bilgilerinin arttırılması ve dinî değerlerin önemsenmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Üniversite gençliğinde din algısı, gençlerin kendi yaşlarına ve toplumun değişen değerlerine göre şekillenir. Gençlerin dine bakışını belirlemede etkili olan faktörler arasında aile yapısı, arkadaş çevresi, medya, eğitim seviyesi ve yaşadıkları sosyal ortam gibi çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler gençlerin dinî değerleri, ibadetlerini yapma sıklıkları, dine karşı

tutumları ve davranışları üzerinde etkilidir. Özellikle üniversite gençliği, toplumun geleceği açısından önemli bir rol oynar ve bu nedenle dine bakışı da önem arz etmektedir. Üniversite gençliğinin dine bakışının tespit edilmesi ve anlaşılması, toplumun geleceği açısından önemli bir adımdır.

Günümüz gençliğine yönelik dine bakış ölçeği psikometrik özellikler açısından geçerlik ve güvenilirliği yapılmış bir çalışmadır. Çalışma gençlerin dine bakışını teorik (inanç), sosyolojik (muamela), kurumsal (dinî otorite), bireysel (bireysel maneviyatçılık) ve dindarlara sempati düzeyinde bir bütün halinde ele almaktadır.

a. Kavramsal Çerçeve

a.a. Toplumsal Kategori Olarak Gençlik ve Din

Gençlik fizyolojik ve biyolojik değişimlerle başlayan bir yaş dönemidir ve bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir süreçtir. Bu dönem genellikle buluş çağı ile başlar ve genç bireyin bedensel, zihinsel ve duygusal olarak olgunlaşmasını kapsar. Gençlik dönemi boyunca bireyin kişiliği, değerleri ve inançları da şekillenir. Bu süreçte gençler farklı deneyimler yaşayarak, farklı kişilerle etkileşime girerek ve yeni bilgiler edinerek gelişirler. Gençler sosyal ve ekonomik açıdan da bağımsızlaşmaya başlarlar ve toplumda kendilerine bir yer edinmeye çalışırlar. Bu nedenle gençlik dönemi birçok açıdan önemli bir evre olarak kabul edilir ve bireyin hayatındaki önemli dönüm noktalarından biridir (Doğan, 2009: 499).

Gençlik veya ergenlik bireyin çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir. Bu dönem farklı kaynaklara göre farklı yaş aralıklarını kapsar. Millî Eğitim Bakanlığına göre 12 ile 24 yaş arası genç olarak kabul edilirken, UNESCO'nun tanımına göre 15-25 yaş arası, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre ise 12-25 yaş aralığı gençlik dönemi olarak nitelendirilir (Gündüz, 2003: 25).

Bu yaş aralığı bireyin bedensel, zihinsel ve sosyal açıdan olgunlaşmaya başladığı, kendi kimliğini keşfetmeye çalıştığı ve toplumda kendi yerini bulmaya çalıştığı bir dönemdir. Bu nedenle gençlik dönemi, bireyin hayatında önemli bir süreç olarak kabul edilir ve gençlere yönelik politikalar ve programlar geliştirilir. Gençlik bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş yaptığı, fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan birçok değişim ve gelişmenin yaşandığı bir evredir. Bu dönemde cinsiyet rolleri, kişisel kimlik ve değerler, toplumsal normlar ve ilişkiler hakkında düşünceler belirginleşir. Gençlik dönemi aynı zamanda bireyin hayatındaki önemli kararları almak zorunda kaldığı bir süreçtir ve bu

kararlar bireyin gelecekteki yaşamını etkiler. Bu dönemde bireylerin kendilerini tanıma ve hayatta ne yapmak istediklerine karar verme süreci de başlar. Ancak bu süreç sırasında bireylerin kararsızlık, dikkat dağınıklığı, odaklanma sorunları ve duygusal dalgalanmalar yaşaması da oldukça yaygındır.

Gençlik dönemi toplumsal ve dinî normların gençlere yüklediği rollerin belirginleştiği bir zaman dilimidir. Din insanlık tarihi kadar eski ve toplumların vazgeçemediği temel kurumlardan biridir. Dindarlık ise belirli bir inanç sistemi ve öğretilerin, belli bir zaman ve şartlarda belirli bir birey, grup veya toplum tarafından yaşanmasıdır. Bu nedenle gençlerin toplumsal hayatta olduğu gibi dinî alanda da önemli bir yeri ve sorumluluğu vardır (Hökeleli, 2010: 31).

Buluğ çağı dinde insanın sorumluluklarının başlangıç işareti olarak kabul edilir ve bu nedenle gençlik dönemi din açısından büyük önem taşır. Bu dönemde insan dinin emir, yasak, görev ve kurallarına uyma sorumluluğunu üstlenir ve yetişkin kişi statüsüne geçer. Ergenlik, çocukluğa kıyasla, çok yoğun gelişim özelliklerine sahiptir ve bağımsızlık, kişilik sahibi olma, toplumda yerini ve rolünü öğrenme gibi önemli özelliklerin geliştiği bir dönemdir. Bu dönemde birey bir dünya görüşü geliştirmeye, kendine uygun değerleri araştırmaya, hayatın anlamını ve kendisinin yerini ve rolünü keşfetmeye çalışır. Din duygusu da bu dönemde bilinçli olarak uyanır ve gelişir. Ergenlerin değişen değer yargıları ve iç dinamiklerindeki iniş çıkışlar nedeniyle din bakımından çelişkili durumlar yaşaması kaçınılmazdır. Ancak gençler için din güvenlik, kimlik, bağlanma ve ihtiyaçlarını karşılama gibi hususlarda önemli ve etkili bir değerdir (Koca, 2017: 16).

Ergenlik dönemi, soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle birlikte, gençlerin dini duygu ve düşüncelerinde farklı bir boyut kazandıkları bir dönemdir. Bu dönemde gençler artık kendilerine göre bir fikir temeli oluşturabilmekte ve daha hayati meseleleri sorgulayıp düşünebilmektedirler. Ayrıca duygusal yoğunluğun da rolü büyüktür ve gençlerin kişisel kararlarıyla kabul ettikleri dinî anlayışlar oluşmaktadır. Gençlerin dinî şuurunun oluşumunda Allah inancının soyut ve manevi bir varlık olarak tasavvur edilmesi gibi farklı düşünce denemeleri de yaşanabilir. Bazı gençler Allah'ın varlığı ve sıfatları konusunda derinlemesine düşüncelere dalarlar. Ancak, bu dönemde gençlerin büyük bir çoğunluğu için din güvenlik, kimlik ve bağlanma ihtiyaçlarını karşılamada etkili ve önemli bir değer olarak anlam kazanmaktadır (Hökeleli, 2002: 269).

a.b. Din ve Dindarlık

Din ve dindarlık kelimeleri genellikle bir inanca bağlılık ve uygulama ile ilgili olduğu için birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Din kişinin inanç sistemini ifade ederken; dindarlık bireyin bu inanç sistemini uygulama şekline atıfta bulunur. Başka bir deyişle din inanan kişinin uyması gereken prensipler ve kuralların tümüdür. Dindarlık ise bu kuralların kişisel yaşam tarzına dönüşmesi ve somutlaşmasıdır. Dindarlık yalnızca sosyal boyuta değil, aynı zamanda kişinin iç dünyasını da etkileyen psikolojik bir boyuta sahiptir (Işık, 2018: 26).

Dindarlık bireylerin inanç, ibadet ve ahlaki kurallarını günlük yaşama yansıtmasıdır. Bu yansımayı içselleştirebilmek için doğru bir din eğitimi almak ve bu kuralları hayata tatbik etmek gereklidir. Çocukluk döneminde doğru bir din eğitimi almayan ve dinî pratikleri yerine getirmeyen bir genç, büyüdüğünde dinin gerekliliklerini yerine getirmekte zorlanacaktır. Bu nedenle bir dini tam olarak benimseyen ve uygulayan bir birey olmak için kuralları bilmek, fedakarlıkta bulunmak ve hayatın her alanında bu kuralları uygulamak gerekmektedir. Aksi takdirde dinin bireysel yaşama tatbiki gerçekleşemez ve dindarlık tam olarak yaşanamaz.

Dindarlık karmaşık bir kavramdır ve tek bir boyuta indirgenemez. Kişinin dindarlık düzeyi öznel ya da geleneksel özelliklerine göre belirlenir. Farklı karakter özelliklerine, yeteneklere ve ilgi alanlarına sahip insanlar arasında aynı dine inananlar bile farklı dinî yönelimlere sahip olabilirler. Bu nedenle, dindarlık türleri birden fazla boyutta incelenmelidir (Hökekleli, 2010: 81).

Dindarlık kişinin ailesi, cinsiyeti, medeni hali, yaşı, eğitim düzeyi, yaşantıları ve ekonomik statüsü gibi faktörlerden etkilenebilen öznel bir deneyimdir. Ayrıca, bireyin zihinsel, duygusal, ahlaki ve dinî gelişimi, gruplar, kitle iletişim araçları ve diğer çevresel etkenler de dindarlık üzerinde etkilidir (Peker, 2012: 41-49).

a.c. Modern Dönemde Gençlerin Din Algısı

Din insanlık tarihi boyunca hayatın bir parçası olmuştur. İnsanlar doğdukları andan itibaren dinin etkisi altında kalmış ve genellikle dinin kurallarına göre yaşamışlardır. Ancak günümüzde genç nesillerin din anlayışının değişmekte olduğu ve dinin artık daha çok psikolojik ve duygusal tatmin sağlayan bir faktör haline geldiği söylenmektedir. Aynı zamanda din, insanların hayatlarına anlam katan ve hayatlarını şekillendiren bir ölçüt olmaktan çıkarak iç huzur ve psikolojik rahatlama sağlayan bir faktöre dönüşmektedir. Bu nedenle bir kişi kendisini dindar

olarak tanımlasa bile, dini ritüellerin dışında kalabilir ve hatta dinin temel değerleriyle bile çatışabilir.

Türkiye dahil olmak üzere tüm dünyada küreselleşmenin kültürel ve zihinsel boyutlarının etkisi yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Amerikan sosyolojisinin ifadesiyle, "*Allah var ama Allah yokmuş gibi yaşamak*" şu anda yaygın bir durumdur. Yani, Allah'ın varlığı, sıfatları veya dinin özellikleri konusunda bilgi ve inanç düzeyinde bir sorun yoktur; ancak bunun hayata etkisi, hayata aktarımı ve hayatla olan bağlantıları noktasında ciddi sorunlar vardır. Bu nedenle dinin sadece bir ritüel veya inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda hayatın bir parçası olarak ele alınması gerekmektedir. Din insanların hayatlarına anlam katan bir faktördür. Bu anlamı korumak için dinin hayata etkisi, hayata aktarımı ve hayatla olan bağlantıları üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bu şekilde din insanların hayatlarını şekillendiren ve hayatlarına anlam katan bir faktör olarak varlığını sürdürecektir.

Günümüzde gençler, tarih boyunca hiçbir zaman maruz kalmadıkları kadar yoğun bir şekilde, popüler kültüre maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle, gençlerin günlük hayatlarında bu kadar yoğun bir şekilde popüler kültürle etkileşim halinde olduğu bir dönemde, bu kültürün onların dünya görüşleri, beklentileri ve yaşam tarzları üzerinde ciddi bir etkisi olduğu söylenebilir.

Gençlik dönemi bireylerin hayatında en dinamik ve etkileyici dönemlerden biridir. Dinî bilgi, inanç ve yaşantının bu dönemde kazanılması oldukça önemlidir. Özellikle üniversite çağındaki gençler dinî konularda birikim sahibi olan ve düşünceleri daha da gelişmiş bir gruptur. Ancak üniversite ortamı öğrencilerin inanç, ibadet ve ahlak anlayışlarını şekillendirmede oldukça etkilidir. Bu nedenle gençlerin dinî eğitimleri ve yaşantıları konusunda özenli bir şekilde yönlendirilmesi, doğru bilgi ve değerlerle donatılmaları oldukça önemlidir. Üniversite gençliği genç bireylerin eğitim, bilgi, deneyim ve dünya görüşlerini geliştirmek için üniversite ortamında bulunduğu bir dönem olarak tarif edilebilir. Üniversite gençlerinin üniversite yaşamında karşılaştıkları birtakım fikirler, bilimsel teoriler ve farklı dinî inançlar, onların dini sorgulamalarına ve yeniden tanımlamalarına neden olabilmektedir.

b. Konuya İlişkin Literatür Değerlendirmesi

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, gençlik ile ilgili gençliğin dinî tutumu, dine bakışı, dinî hayatlarındaki değişimler ve farklılaşma gibi, araştırmamızla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. Araştırmamızda sosyal kategori olarak, okuyan lise

öğrencileri ve üniversite öğrencileri ile ilgili çalışmalar kendi araştırmamızdan dolayı öne çıkarılmıştır.

Fırat (Fırat, 1977) tarafından yapılan “Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu” adlı doktora çalışması, Ankara’da Hacettepe, ODTÜ ve Ankara Üniversitesinin farklı fakültelerinden 312 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğrencilerin ilah tasavvuru ve din duygusu incelenmiş ve bazı öğrencilerin üniversiteye gelmeden önceki inançlarında değişiklikler olduğu belirlenmiştir. Ankara’da üç farklı üniversiteden 312 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin inanç düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, üniversiteye gelmeden önceki inanç düzeylerine göre, öğrenciler arasında rasyonel inanç, inançsızlık, inanç karşıtlığı ve ilgisizlik gibi farklı inanç düzeyleri yoğunlaşmıştır. İlah tasavvuru konusunda zihni gelişim, aile yapısı ve okunan kitapların etkili olduğu; toplumsal çevrenin ise din duygusu konusunda etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir (Ceylan, 2010: 26-27; Fırat, 1977).

Bayyığıt (1989) tarafından hazırlanan “*Üniversite Gençliğinin Dini İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*” adlı doktora çalışması Selçuk Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bir anket çalışmasını içermektedir. Araştırma gençlerin din ve inançları hakkında çok boyutlu ve karmaşık problemler yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Araştırmada gençlerin önemli bir kısmının inançları ile ilgili ciddi problemler yaşadığı, ibadetlerine gereken önemi vermedikleri, sadece dinî pratiklerle ilgili tutumlarının olumlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca araştırma üniversite öncesi alınan din eğitiminin üniversite öğrenimi boyunca nitelik olarak değiştiğini ve buna paralel olarak da din ve inançlarda önemli değişiklikler olduğunu göstermektedir (Odabaşı, 2021: 19).

Koştaş'ın (1995) “*Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*” adlı çalışması, Ankara Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin dinî yaşamlarını, inançlarını, ibadetlerini, dinî tecrübelerini, dinî bilgilerinin ve dinin etkileme boyutlarını içeren inceleme alanına dayanmaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Gençlik ve dinî inanç, gençlik ve ibadet, gençlik ve toplum ilişkileri. Bu bağlamda, İslam inancı ile birlikte örnekleme hakikat tekelciliğinin boyutları da araştırılmıştır. Araştırmada, Ankara Üniversitesi’nden 385 ve Gazi Üniversitesi’nden 338 öğrenci ile çalışılmıştır. Veriler değerlendirildiğinde, örnekleme yer alan öğrencilerin büyük çoğunluğunun İslam’ın kabul ettiği Allah’a inandığı; ancak, çok az da olsa inanmayanların bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca deneklerin tutumları arasında bir benzerlik olduğu ve inanma yönünden bunlar

arasında bariz bir farklılığın olmadığı görölmüştür. Bu sonuçlar üniversite öğrencilerinin dinî yaşamlarına ilişkin önemli bir veri kaynağıdır.

Araştırmanın sonucuna göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu İslam'a inanırken, inanmayan öğrencilerin sayısı çok azdır. Deneklerin tutumları arasında benzerlik olduğu ve inanma yönünden bariz bir farklılık olmadığı görölmüştür. Koştaş'ın araştırması dinî yaşayışın hala önemini koruduğunu ve şahsi kimliği şekillendirmede etkin bir rol oynadığını göstermektedir. Öğrencilerin dinî inançlarına ilişkin veriler, dinin önemini ve öğrencilerin dinî yaşamlarına bağlılıklarını gösterirken, ayrıntılı bilgi edinmek isteyen araştırmacılara da yol gösterici olabilir (Akyüz, 2014: 9).

Onay (2004) tarafından yapılan “*Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*” adlı çalışma, Türkiye'deki dinî düzeyleri araştırmayı amaçlayan bir araştırmadır. Örneklem olarak Ankara ve Erciyes Üniversiteleri'nden 1149 öğrenciye anket uygulanmıştır. Çalışmada dinî inançların düşünce, davranış ve duygu olmak üzere üç boyutu incelenmiştir. Cinsiyet, yaş, ailenin gelir durumu, sosyal çevre, mezun olunan lise, isteğe bağlı dinî eğitim, Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemaatler ile dindarlık arasındaki ilişki de araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin Batı Avrupa ve Amerika'daki öğrencilere göre daha dindar olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin dindarlık düzeylerine ilişkin düşünce boyutu ortalaması %79, duygu boyutu ortalaması %75 ve davranış boyutu ortalaması ise %52 olarak belirlenmiştir (Akyüz, 2014: 12).

Kirman'ın (2005) “*Din ve Sekülerleşme*” adlı çalışması Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin din, eğitim, ekonomi, siyaset ve aile ile ilgili tutum ve davranışlarını anlamak için yapılmıştır. Çalışma, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nden 198 ve Kocaeli Üniversitesi'nden 150 öğrenci olmak üzere toplam 348 dört yıllık fakülte öğrencisini kapsamaktadır. Çalışmada, dindarlık ve popüler dindarlık olgusu ile din ve bilim, din ve ekonomi, din ve siyaset ve din ve aile arasındaki etkileşimler ele alınmıştır. Deneklerin din, bilim, ekonomi, siyaset, aile ve evlilikle ilgili tutumları incelendiğinde Türkiye'nin modernleşme süreci ile geleneksel değerlerin yerini modern olanların aldığı belirlenmiştir. Bu durum, Türkiye'de din ve sekülerleşme ilişkisinin giderek önem kazandığını göstermektedir. (Kirman, 2005 ve Akyüz, 2014: 13).

Yaman (2008) tarafından hazırlanan “*İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde Lise Öğrencilerinin Dinî Algısı*” adlı yüksek lisans çalışması, İstanbul'un çeşitli

okullarında okuyan lise öğrencilerini kapsamaktadır. Bu araştırmada 313 lise öğrencisine anket uygulanmıştır. Bu araştırmanın sonucunda lise öğrencilerinin dinî tutumları ve onların dinî duygu ve düşüncelerine etki eden psikososyal faktörler belirlenmiştir (Yaman, 2008: 127-129).

Adıgüzel (2014) tarafından yapılan “*Üniversite Gençliğinin Dinî Yöneliminin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi*” adlı yüksek lisans çalışması Türkiye’de yaşayan üniversite öğrencilerinin dinî yönelim düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çoğunun orta düzeyde dinî yönelimlere sahip olduğu ve duygusal açıdan dine karşı ilgi duydukları ortaya çıkmıştır. Araştırmada 250 öğrenciye anket uygulanmış ve demografik özellikleri ile dinî yönelimleri arasındaki ilişkiler saptanmıştır. Sonuçlar, öğrencilerin dinî yönelim düzeylerini belirleyen boyutlar arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ve bir boyutta dinî yönelimin artmasının diğer boyutlardaki dinî yönelimi de artırabileceğini göstermiştir. Araştırmanın sınırlılıkları olsa da örneklem büyüklüğü ve veri toplama yöntemi gibi, gelecekte daha kapsamlı çalışmalar yapılması tavsiye edilmiştir (Adıgüzel, 2014: 88-92).

Sadıkı (2017) tarafından hazırlanan “*Makedonya'daki Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*” adlı yüksek lisans çalışması, Makedonya'nın Kalkandelen şehrinde yaşayan 451 üniversite öğrencisinin dinî inanç, tutum ve davranışlarını ve sosyo-demografik değişkenlerin etkisini incelemektedir. Nicel araştırma yöntemleriyle hazırlanan bu çalışmada, gençlerin dinî hayatlarını belirleyen en önemli özelliğin aile olduğu belirlenmiştir. Dindar ailelerden gelen gençlerin dinle irtibatının daha sıkı olduğu ve bunu tüm boyutlarıyla dinî yaşantılarına aktardıkları gözlenmiştir (Sadıkı, 2017: 111 ve Odabaş, 2021:1198).

Yürürdurmaz (2019) tarafından hazırlanan “*Üniversite Gençliğinin Dinî Hayatının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi*” adlı yüksek lisans çalışması, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde yürütülmüştür. Araştırma 500 öğrenci üzerinde nicel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin dinî yönelim düzeyleri ortalamanın üstünde çıkmıştır. Cinsiyet ve eğitim aldıkları üniversitenin istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirtilirken; yaş grupları, üniversiteye başlamadan önce ikamet edilen yer, ailenin gelir durumu, aile dindarlık tipi, öğrencinin dindarlık tipi, namaz kılma, oruç tutma, sosyal bir organizasyonda yer alma durumu, sosyal bir organizasyonda yer alıyorsa motivasyon kaynağı ve eş seçim yöntemi gibi faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Yürürdurmaz, 2019: 95).

Şen (2019) tarafından hazırlanan “*Din ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Kocaeli İli İzmit İlçesi Örneği)*” isimli yüksek lisans tezi, lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma olup, din ve sekülerleşme arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Çalışma, katılımcıların inanç, ibadet, tecrübe, bilgi, etki ve sosyal boyutları üzerinden sekülerleşme düzeylerini inceler ve genel olarak lise öğrencilerinin bireysel olarak dine inanıp geleneksel ibadetlere katıldığını gösterir. Ancak dinin günlük hayattaki kararları üzerinde bir etkisi yoktur. Lise öğrencileri din ve sekülerlik belirtileri ile birlikte melez bir görünüm sergiler ve seküler yaşam tercih ederler (Şen, 2019: 153).

Lise öğrencilerinin inanç boyutu açısından Allah inancına sahip oldukları, ancak ebeveynlerine oranla daha az ibadet yaptıkları saptanmıştır. Dinin hayata anlam kazandırma fonksiyonunun lise gençliğinde oldukça düşük olduğu, dini yaşama ve dinî eğitim arasında bir ilişki olmadığı ve lise gençliğinin sosyal hayatlarında dinin etkisinin az olduğu sonucuna varılmıştır. Günlük hayatta da lise öğrencilerinin kız-erkek arkadaşlık ilişkisinde, günlük işlerinde karar verme süreçlerinde, kılık kıyafet tercihlerinde ve eğlence kültürlerinde dinî kaynaklara başvurmadıkları belirlenmiştir. Z kuşağı gençliği üzerinde klasik sekülerleşme kuramının dinin toplumsal ve sosyal kararlardaki etkisinin kaybolacağı iddiasının görülmeye başladığı söylenebilir. Z kuşağı gençliğinin Allah'ın varlığına inandığı ancak dinî emir ve yasakları sosyal hayatlarına dahil etmediği sonucu bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Şengül, 2021: 20).

Aydın (2020) “*Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*” isimli çalışmasında, modern dindarlık kavramlarının kurumsal ve öznel boyutları üzerinde durulmuştur. Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin kurumsal ve öznel dindarlık anlayışlarına yönelik bakış açıları ve bu bakış açıları etkileyen faktörleri belirlemektir. Araştırma, nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş ve veri analizi içerik analizi tekniği ile yapılmıştır. Çalışma grubu 19-25 yaş aralığında, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nin 21 farklı bölümünde öğrenim gören 30 üniversite öğrencisinden oluşmuştur. Araştırmanın sonuçları gençlerin öznel dinî anlayışa daha fazla önem verdiğini göstermiştir. Bunun oluşmasında dinî kurum ve din görevlisi imajının yanı sıra, üniversite çevresinin de etkili bir faktör olduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle, üniversite öğrencilerinin kendilerini dinî anlamda tanımlarken, kurumsal dinî yapıların yanı sıra, kişisel ve öznel tecrübelerini de göz önünde bulundurdıkları görülmüştür. Bu sonuçlar gençlerin dinî anlayışlarının

çok katmanlı ve karmaşık olduğunu göstermektedir (Aydın, 2020: 95-99).

Ağçoban (2020), “*Üniversite Gençliğinde Dinî Bireyselleşme*” isimli çalışmasında İslam’da bireyselleşme olgusunu üniversite gençliği açısından incelemiştir. Bu çalışmada tanımlanan bireyselleşme tipolojileri özgün bir anket formuyla uygulamaya tabi tutulmuş ve İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasında kıyaslama yapılmıştır. Buna göre genel bir bakışla Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin postmodernist bireyselleşme eğiliminde oldukları İlahiyat öğrencilerinin ise geleneksel ile modern-selefi kategorisi arasında konumlandıkları tespit edilmiştir. Araştırmada, İslam dini özelinde, alınan formel dinî eğitimin dinde bireyselleşme üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Şengül (2021) “*Gençlerde Dinî Tutum ve Hedonizm*” isimli çalışmasında 18-25 yaş aralığındaki 1012 üniversite öğrencisiyle yapılan bir anket formu ve dokümantasyon tekniği kullanılmıştır. Çalışma gençler arasında dinin hala etkili olduğunu, birçok gencin dinin varlığını kabul ettiğini ve dinin değerlerine inandığını göstermiştir. Ancak, toplumsal değişim ve dönüşüm nedeniyle hedonizm eğiliminin de gençler üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, Türk gençleri arasında din ve hedonizm arasında bir melez görüntü ortaya çıktığı, hem geleneksel dini kimliklerini koruma eğilimleri hem de hedonik alışkanlıkların zamanın ruhunu yaşama ve hayattan zevk alma eğilimlerinin bir arada olduğu görülmüştür. Din gençlerde hedonist eğilimleri sınırlandırmaya yardımcı olurken, hedonist eğilimlerin de dini tutumları sekülerleştirdiği, dini tutumlar arttıkça hedonist eğilimlerin azaldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra ne dini tutumlardan ne de hedonik alışkanlıklardan taviz verilmediği görülmüştür. Bu çalışmada sekülerleşme teorilerinden eklektik paradigmanın bu çalışmanın sonuçlarına uygun bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Sonuç olarak bu çalışma, gençlerin dini tutum ve hedonizm eğilimleri arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunması açısından önemlidir (Şengül, 2021: 222-224).

Kızılgeçit, Çinici ve Tuysuz (2021) tarafından gerçekleştirilen “*Yapay Zekâ ile 2020-2025 Yıllarında Cinsiyete Göre Dindarlık Durumunun Tahmini*” adlı çalışma, Türkiye’deki bireylerin cinsiyete göre dindarlık durumunu tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada hem sistematik bir derleme hem de Yapay Sinir Ağları (YSA) tekniği kullanılmıştır. Türkiye örneklemindeki toplam 75 yüksek lisans ve doktora tezi, nicel yöntemler kullanılarak işleme hazır hale getirilmiştir.

Araştırmacılar Türkiye’de yapılan araştırmalardan elde edilen verileri kullanarak yapay zekâ algoritmalarını kullanmıştır. Makalede kullanılan yapay zekâ algoritması geçmiş verileri analiz ederek gelecekteki dindarlık düzeylerinin tahminini yapmaktadır. Bu tahminler kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı yapılmıştır ve sonuçlar her iki cinsiyet için de benzer trendleri göstermiştir. Elde edilen meta-verilere dayanarak lise ve lisans düzeyindeki erkek ve kız öğrencilerin dindarlık düzeyinde bir azalma olacağı iddia edilmiştir.

Bu makale yapay zekâ teknolojisinin sosyal bilimlerdeki kullanımını için önemli bir örnektir. Araştırmacılar, uygun algoritmaların seçilmesi ve mevcut verilere ek olarak diğer dindarlık çalışmalarından elde edilen verilerin kullanılmasıyla daha başarılı sonuçlar elde edebileceğini ve gelecekte insanların ve toplumun dinî eğilimlerini tahmin etmenin daha kolay olacağını ifade etmektedirler (Kızılgeçit vd., 2021).

c. Amaç ve Hipotezler

Din kurumu, diğer temel kurumlar gibi gençler ve gençlik üzerinde özellikle odaklanmaktadır. Bu sebeple din ve din algısı, toplumda önemli bir yere sahip olan gençlerin dinî inanç ve dindarlık boyutlarını etkilemektedir. Günümüz toplumlarında dinin yaşanış şekilleri de modern çağa uygun olarak değişmektedir. Bu araştırmanın temel amacı değişen din algısının ve dindarlığın özellikle üniversite gençliği üzerinde meydana getirdiği dönüşümleri incelemektir.

Araştırmanın temel hipotezi “Gençlerin değer yargıları kendi yaşlarına bağlı olarak hızla değişirken, aynı zamanda yaşadıkları toplumun değerleri de hızla değişmektedir. Bu değişimler, gençlerin din algısını belirlemede büyük bir etkiye sahiptir. Modern ağa gençlerin dinî inancı devam etmektedir. Ancak itikadi olarak bir inanca sahip olmuş olsalar da kurumsal dinden bağımsız bireysel bir din anlayışı benimsemektedirler.” şeklindedir. Buradan yola çıkarak araştırmamızın alt hipotezleri ise şu şekildedir:

H₁: Üniversite öğrencilerinde dinî inanç anlamlı bir şekilde yükselmektedir.

H₂: Üniversite öğrencilerinde bireysel maneviyatçılık anlamlı bir şekilde yükselmektedir.

H₃: Üniversite öğrencilerinde dinî otoriteye güven azalmaktadır.

H₄: Üniversite öğrencilerinde dindarlara sempati artmaktadır.

H₅: Üniversite öğrencilerinde dinî muamelat azalmaktadır.

d. Yöntem

Araştırmada yöntem olarak ilişkisel tarama modeli ve tabakalı örneklem tekniği kullanılmıştır. Veri toplama sürecinin tüm safhalarında katılımcı gözlemci olup öğrencilerin belirsizlik yaşadığı durumlarda gerekli açıklamalarda bulunulmuştur. Gençliğe Yönelik Dine Bakış Ölçek formunda yer alan maddeler bir veri toplama aracı olan Google Forms'a yüklenmiş, kolayda ve kartopu örnekleme tekniği kullanılarak sınıf temsilcilerine iletilmiş ve anketin Whatsapp, Classroom vb. uygulamalar kanalıyla öğrencilere iletilmesi sağlanmıştır. Ölçek uygulaması 10-12 dakika sürmüştür. Ölçek 12 Aralık-23 Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Gençlerin dindarlıklarını ölçmek için Likert tipi derecelendirmede 1 ile 5 puan arasında puanlama sistemiyle ölçüm gerçekleştirilmiştir. 5'li likert katılım sorularında "1: Hiç Katılmıyorum", "2: Katılmıyorum", "3: Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum", "4: Katılıyorum", "5: Tamamen Katılıyorum" şeklinde puanlanırken sıklık ifadeleri ise "1: Hiçbir Zaman", "2: Nadiren", "3: Bazen", "4: Çoğu Zaman", "5: Her Zaman" şeklinde puanlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Güvenirlilik için ise ölçeğin Cronbach Alpha ve Mc. Donald Omega değerlerine bakılmıştır. Tüm bu analizlerin sonucunda "Gençlere Yönelik Dine Bakış" konusunda 29 maddeden oluşan 12'si ters madde olan 5 boyutlu bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik aşamalarını gerçekleştirmek için SPSS-26 paket programı ve doğrulayıcı faktör analizi için AMOS-22 programı kullanılmıştır.

d.a. Örneklem

Araştırmaya Ordu Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesinden toplamda 763 üniversite öğrencisi katılım göstermiştir. Katılımcıların %36,2'si Ordu Üniversitesi'nde, %63,8'i ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde eğitim görmektedir. Ordu Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde sadece lisans öğrencilerine uygulama gerçekleştirilmiştir. Ondokuz Mayıs Üniversitesi lisans öğrencileri, Ordu Üniversitesi lisans öğrencilerinin yaklaşık üç katı daha fazla olduğu için Ondokuz Mayıs üniversitesi öğrencilerinden daha fazla veri toplanmaya çalışılmıştır.

e. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen veriler ile yukarıda yer verilen hipotezlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tablo-1:
Dini inanç alt boyutuyla ilgili veriler

	n	%		n	%
Allah'a iman			Metafizik varlıklara iman		
Kesinlikle Katılmıyorum	60	7,90	Kesinlikle Katılmıyorum	76	10,00
Katılmıyorum	26	3,40	Katılmıyorum	55	7,20
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	88	11,50	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	102	13,40
Katılıyorum	181	23,70	Katılıyorum	322	42,20
Kesinlikle Katılıyorum	408	53,50	Kesinlikle Katılıyorum	208	27,30
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Kur'an'a iman			Hz. Muhammed'e iman		
Kesinlikle Katılmıyorum	87	11,40	Kesinlikle Katılmıyorum	83	10,90
Katılmıyorum	42	5,50	Katılmıyorum	34	4,50
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	92	12,10	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	95	12,50
Katılıyorum	216	28,30	Katılıyorum	221	29,00
Kesinlikle Katılıyorum	326	42,70	Kesinlikle Katılıyorum	330	43,30
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Peygamberlere iman			Cennet – Cehennem'in varlığına iman		
Kesinlikle Katılmıyorum	71	9,30	Kesinlikle Katılmıyorum	79	10,40
Katılmıyorum	50	6,60	Katılmıyorum	41	5,40
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	134	17,60	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	101	13,20
Katılıyorum	292	38,30	Katılıyorum	231	30,30
Kesinlikle Katılıyorum	216	28,30	Kesinlikle Katılıyorum	311	40,80
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Kadere iman			Ahiret gününe iman		
Kesinlikle Katılmıyorum	69	9,00	Kesinlikle Katılmıyorum	74	9,70
Katılmıyorum	38	5,00	Katılmıyorum	41	5,40
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	102	13,4	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	98	12,80
Katılıyorum			Katılıyorum		

ne			Katılmıyorum		
Katılmıyorum			Katılıyorum		
Katılıyorum	234	30,7	Katılıyorum	248	32,50
Kesinlikle Katılıyorum	320	41,9	Kesinlikle Katılıyorum	302	39,60
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00

Tablo-1'e göre dini inanç alt boyutuna ait ifadeler incelendiğinde "Allah'ın varlığına inanıyorum." ifadesinin puan ortalamasının 4,12 (ss=1,22) olduğu ve bu ifadeye katılımcıların %7,9'unun (n=60) "kesinlikle katılmıyorum", %3,4'ünün (n=26) "katılmıyorum", %11,5'inin (n=88) "ne katılıyorum ne katılmıyorum", %23,7'sinin (n=181) "katılıyorum" ve %53,5'inin (n=408) ise "kesinlikle katılıyorum" yanıtını verdiği görülmektedir. Bu ifadeye genel olarak katılımcılar "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" yanıtlarını vermişlerdir.

"Gözle görülmeyen metafizik (melek, cin, şeytan vs.) varlıklara inanıyorum." ifadesinin puan ortalaması 3,70 (ss=1,22) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %10'u (n=76) "kesinlikle katılmıyorum", %7,2'si (n=55) "katılmıyorum", %13,4'ü (n=102) "ne katılıyorum ne katılmıyorum", %42,2'si (n=322) "katılıyorum" ve %27,3'ü ise (n=208) "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu ifadeye verilen yanıtların genel olarak "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" olduğu görülmektedir.

"Kur'an'ın Allah tarafından insanlara gönderilmiş bir kitap olduğuna inanıyorum." ifadesinin puan ortalaması 3,85 (ss=1,33) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %11,4'ü (n=87) "kesinlikle katılmıyorum", %5,5'i (n=42) "katılmıyorum", %12,1'i (n=92) "ne katılıyorum ne katılmıyorum", %28,3'ü (n=216) "katılıyorum" ve %42,7'si ise (n=326) "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu ifadeye genel olarak katılımcılar "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" yanıtlarını vermişlerdir.

"Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna inanıyorum." ifadesinin puan ortalaması 3,89 (ss=1,31) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %10,9'u (n=83) "kesinlikle katılmıyorum", %4,5'i (n=34) "katılmıyorum", %12,5'i (n=95) "ne katılıyorum ne katılmıyorum", %29'u (n=221) "katılıyorum" ve %43,3'ü ise (n=33) "kesinlikle katılıyorum" yanıtlarını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar genel olarak "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" yanıtını vermiştir.

“Peygamberlerin gerekli olduğuna inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,70 (ss=1,21) olarak tespit edilmiş olup, bu ifadeye katılımcıların %9,3’ü (n=71) “kesinlikle katılmıyorum”, %6,6’sı (n=50) “katılmıyorum”, %17,6’sı (n=134) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %38,3’ü (n=292) “katılıyorum” ve %28,3’ü ise (n=216) “kesinlikle katılıyorum” olarak yanıt vermiştir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğu “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Cennet ve cehennem varlığına inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,86 (ss=1,29) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %10,4’ü (n=79) “kesinlikle katılmıyorum”, %5,4’ü (n=41) “katılmıyorum”, %13,2’si (n=101) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %30,3’ü (n=231) “katılıyorum” ve %40,8’i ise (n=311) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğu “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Allah’ın gelecekte olacak şeyleri önceden bildiğine inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,91 (ss=1,25) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %9’u (n=69) “kesinlikle katılmıyorum”, %5’i (n=38) “katılmıyorum”, %13,4’ü (n=102) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %30,7’si (n=234) “katılıyorum” ve %41,9’u ise (n=320) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermişlerdir. Elde edilen bu oransal dağılım sonucunda katılımcıların bu ifadeye en çok “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtlarını verdiği görülmektedir.

“İnsanın hesaba çekileceğine inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,87 (ss=1,26) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %9,7’si (n=74) “kesinlikle katılmıyorum”, %5,4’ü (n=41) “katılmıyorum”, %12,8’i (n=98) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %32,5’i (n=248) “katılıyorum” ve %39,6’sı ise (n=302) “kesinlikle katılıyorum” olarak yanıt vermişlerdir. Bu ifadeye verilen yanıtlara bakıldığında oransal olarak “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-2:

Bireysel maneviyatçılıkla ilgili veriler

		n	%		
Dinin emir ve yasalarının çağın şartlarına göre yeniden ve bireysel olarak yorumlanması			Dini ahlakın tamamen bireysel ahlaki bir yapı olarak değerlendirilmesi		
Kesinlikle Katılmıyorum	89	11,7	Kesinlikle Katılmıyorum	94	12,3
Katılmıyorum	106	13,9	Katılmıyorum	204	26,7
Ne	200	26,2	Ne Katılmıyorum	191	25,0

Katılıyorum ne Katılmıyorum			ne Katılmıyorum		
Katılıyorum	230	30,1	Katılıyorum	116	15,2
Kesinlikle Katılıyorum	138	18,1	Kesinlikle Katılıyorum	158	20,7
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Yalnızca akla uygun olan dinî bilgileri dikkate alınması			Din ve bilimcilik ikilemi		
Kesinlikle Katılmıyorum	66	8,7	Kesinlikle Katılmıyorum	37	4,8
Katılmıyorum	141	18,5	Katılmıyorum	103	13,5
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	248	32,5	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	250	32,8
Katılıyorum	204	26,7	Katılıyorum	176	23,1
Kesinlikle Katılıyorum	104	13,6	Kesinlikle Katılıyorum	197	25,8
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Dinin emirlerinden ziyade kendi aklımızla hareket etme			Dinin sadece Allah ile kul arasında kalmaması		
Kesinlikle Katılmıyorum	64	8,4	Kesinlikle Katılmıyorum	12	1,6
Katılmıyorum	173	22,7	Katılmıyorum	32	4,2
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	271	35,5	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	73	9,6
Katılıyorum	133	17,4	Katılıyorum	238	31,2
Kesinlikle Katılıyorum	122	16,0	Kesinlikle Katılıyorum	408	53,5
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Dini hayatın gündelik hayatta tek başına belirleyici olmaması			Kur'an kıssalarının tarihsel bir bilgi olduğuna inanma		
Kesinlikle Katılmıyorum	26	3,4	Kesinlikle Katılmıyorum	74	9,7
Katılmıyorum	106	13,9	Katılmıyorum	234	30,7
Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	145	19,0	Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum	276	36,2
Katılıyorum	322	42,2	Katılıyorum	106	13,9

Kesinlikle Katılıyorum	220	28,8	Kesinlikle Katılıyorum	158	20,7
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00

Tablo-2’de Dine Bakış Ölçeğine ait Bireysel Maneviyatçılık alt boyutunun tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde bu alt boyuta ait puan ortalamasının 2,61 (ss=0,76) olduğu görülmektedir.

Alt boyuta ait ifadeler incelendiğinde ise “Dinin emir ve yasaklarının çağın şartlarına göre yeniden ve bireysel olarak yorumlanması gerektiğini düşünüyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,71 (ss=1,24) olarak tespit edilmiş olup, bu ifadeye katılımcıların %11,7’si (n=89) “kesinlikle katılmıyorum”, %13,9’u (n=106) “katılmıyorum”, %26,2’si (n=200) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %30,1’i (n=230) “katılıyorum” ve %18,1’i ise (n=138) “kesinlikle katılıyorum” yanıtlarını vermişlerdir. Bu ifadeye en çok “katılıyorum” ve “ne katılıyorum ne katılmıyorum” yanıtlarının verildiği görülmektedir.

“Ahlaklı yaşadığım sürece herhangi bir dine inanmamın önemsiz olduğunu düşünüyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,95 (ss=1,32) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %12,3’ü (n=93) “kesinlikle katılmıyorum”, %26,7’si (n=204) “katılmıyorum”, %25’i (n=191) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %15,2’si (n=116) “katılıyorum” ve %20,7’si ise (n=158) “kesinlikle katılıyorum” yanıtlarını vermiştir. Oransal dağılım incelendiğinde bu ifadeye en çok “katılmıyorum” ve “ne katılıyorum ne katılmıyorum” yanıtlarının verildiği bulunmuştur.

“Yalnızca akla uygun olan dinî bilgilerin dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,82 (ss=1,15) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %8,7’si (n=66) “kesinlikle katılmıyorum”, %18,5’i (n=141) “katılmıyorum”, %32,5’i (n=248) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %26,7’si (n=204) “katılıyorum” ve %13,6’sı ise (n=104) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Katılımcılar bu ifadeye en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “katılıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Dinî kurallarla bilimsel bilgiler ters düştüğünde bilimsel bilgiyi tercih ederim.” ifadesinin puan ortalaması 2,48 (ss=1,15) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %4,8’i (n=37) “kesinlikle katılmıyorum”, %13,5’i (n=103) “katılmıyorum”, %32,8’i (n=250) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %23,1’i (n=176) “katılıyorum” ve %25,8’i ise (n=197) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu

ifadeye katılımcılar en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermişlerdir.

“Dinin emirlerinden ziyade kendi aklımızla hareket etmemiz gerektiğine inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,90 (ss=1,17) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %8,4’ü (n=64) “kesinlikle katılmıyorum”, %22,7’si (n=173) “katılmıyorum”, %35,5’i (n=271) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %17,4’ü (n=133) “katılıyorum” ve %16’sı ise (n=122) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Dinin sadece Allah ile kul arasında kalması gerektiğine inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 1,69 (ss=0,92) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %1,6’sı (n=12) “kesinlikle katılmıyorum”, %4,2’si (n=32) “katılmıyorum”, %9,6’sı (n=73) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %31,2’si (n=238) “katılıyorum” ve %53,5’i (n=408) ise “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Dinî kuralların hayatıma yön vermede tek başına belirleyici olmadığını düşünüyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,13 (ss=1,02) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %3,4’ü (n=26) “kesinlikle katılmıyorum”, %6,6’sı (n=50) “katılmıyorum”, %19’u (n=145) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %42,2’si (n=322) “katılıyorum” ve %28,8’i ise (n=220) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermişlerdir.

“Kur’an kıssalarının sadece tarihsel/örfi bilgi olduğuna inanıyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,17 (ss=1,09) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %9,7’si (n=74) “kesinlikle katılmıyorum”, %30,7’si (n=234) “katılmıyorum”, %36,2’si (n=276) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %13,9’u (n=106) “katılıyorum” ve %9,6’sı ise (n=73) “kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Tablo-3:

Dinî otoriteye güvenle ilgili veriler

	n	%		n	%
Dinî grupların dinî yaşantıdaki yeri			Diyanet İşleri Başkanlığının fetvalarına güven		
Kesinlikle	421	55,2	Kesinlikle	359	47,1

Katılmıyorum			Katılmıyorum		
Katılmıyorum	129	16,9	Katılmıyorum	138	18,1
Ne Katılıyorum	138	18,1	Ne Katılıyorum	199	26,10
ne			ne		
Katılmıyorum			Katılmıyorum		
Katılıyorum	51	6,7	Katılıyorum	55	7,2
Kesinlikle	24	3,1	Kesinlikle	12	1,6
Katılıyorum			Katılıyorum		
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
İlahiyat fakültelerinin eğitimini başarılı bulma			İmamların, vaizlerin ve manevi danışmanların fetvalarını faydalı bulma		
Kesinlikle	176	23,1	Kesinlikle	215	28,2
Katılmıyorum			Katılmıyorum		
Katılmıyorum	147	19,3	Katılmıyorum	135	17,7
Ne Katılıyorum	366	48,0	Ne Katılıyorum	284	37,2
ne			ne		
Katılmıyorum			Katılmıyorum		
Katılıyorum	61	8,0	Katılıyorum	112	14,7
Kesinlikle	13	1,7	Kesinlikle	17	2,2
Katılıyorum			Katılıyorum		
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Din kültürü öğretmenlerinin verdikleri eğitimi faydalı bulma			Dünyevi işleri takip ederken Diyanet'e fetva sorma		
Kesinlikle	199	26,1	Kesinlikle	28	9,2
Katılmıyorum			Katılmıyorum		
Katılmıyorum	135	17,7	Katılmıyorum	70	20,6
Ne Katılıyorum	253	33,2	Ne Katılıyorum	214	28,0
ne			ne		
Katılmıyorum			Katılmıyorum		
Katılıyorum	153	20,1	Katılıyorum	214	28,0
Kesinlikle	23	3,0	Kesinlikle	294	38,5
Katılıyorum			Katılıyorum		
Toplam	763	100,0	Toplam	763	100,00

Tablo-3'te Dine Bakış Ölçeğine ait Dinî Otoriteye Güven alt boyutunun tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde, bu alt boyutun genel puan ortalamasının 2,24 (ss=0,82) olduğu görülmektedir.

Dinî Otoriteye Güven alt boyutuna ait ifadeler incelendiğinde ise “Dinî grupların (tarikatların ve cemaatlerin) dinî yaşantıda önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum.” ifadesinin puan ortalaması 1,86 (ss=1,12) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %55,2’si (n=421) “kesinlikle katılmıyorum”, %16,9’u (n=129) “katılmıyorum”, %18,1’i (n=138) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %6,7’si (n=51) “katılıyorum” ve %3,1’i (n=24) ise “kesinlikle katılıyorum” yanıtını

vermiştir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğu “kesinlikle katılmıyorum” ve “ne katılıyorum ne katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Diyanet İşleri Başkanlığı’nın verdiği fetvalara güveniyorum.” ifadesinin puan ortalaması 1,98 (ss=1,08) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %47,1’i (n=359) “kesinlikle katılmıyorum”, %18,1’i (n=138) “katılmıyorum”, %26,1’i (n=199) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %7,2’si (n=55) “katılıyorum” ve %1,6’sı ise (n=12) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğu “kesinlikle katılmıyorum” ve “ne katılıyorum ne katılmıyorum” yanıtlarını vermiştir.

“İlahiyat Fakültelerindeki eğitimi başarılı buluyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,46 (ss=0,99) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %23,1’i (n=176) “kesinlikle katılmıyorum”, %19,3’ü (n=147) “katılmıyorum”, %48’i (n=366) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %8’i (n=61) “katılıyorum” ve %1,7’si ise (n=13) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Oransal olarak incelendiğinde katılımcılar bu ifadeye en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” olarak yanıt vermişlerdir.

“İmamların, vaizlerin ve manevi danışmanların vermiş olduğu dinî eğitimi faydalı buluyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,45 (ss=1,11) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %28,2’si (n=215) “kesinlikle katılmıyorum”, %17,7’si (n=135) “katılmıyorum”, %37,2’si (n=284) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %14,7’si (n=112) “katılıyorum” ve %2,2’si ise (n=17) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğu “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

“Din Kültürü öğretmenleri tarafından okullarda verilen eğitimi faydalı buluyorum.” ifadesinin puan ortalaması 2,56 (ss=1,16) olarak tespit edilmiş olup, bu ifadeye katılımcıların %26,1’i (n=199) “kesinlikle katılmıyorum”, %17,7’si (n=135) “katılmıyorum”, %33,2’si (n=253) “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %20,1’i (n=153) “katılıyorum” ve %3’ü ise (n=23) “kesinlikle katılıyorum” olarak yanıtlamışlardır. Oransal dağılım incelendiğinde, bu ifadeye verilen yanıtların en çok “ne katılıyorum ne katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” olduğu görülmektedir.

“Dünyevi işlerimi takip ederken Diyanet’e fetva sorma gereği duymam” ifadesinin puan ortalaması 2,11 (ss=1,13) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %38,5’i (n=294) “kesinlikle katılmıyorum”, %28’i (n=214) “katılmıyorum”, %20,6’sı (n=157) “ne katılıyorum ne

katılmıyorum”, %9,2’si (n=70) “katılıyorum” ve %3,7’si ise “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğu “kesinlikle katılmıyorum” ile “katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir.

Tablo-4:
Dindarlara sempatiyle ilgili veriler

Namaz kılanları takdir etme			Oruç tutanları takdir etme		
	n	%		n	%
Hiçbir zaman	77	10,1	Hiçbir zaman	69	9,0
Nadiren	45	5,9	Nadiren	50	6,6
Bazen	79	10,4	Bazen	73	9,6
Çoğu zaman	190	24,9	Çoğu zaman	170	22,3
Her zaman	372	48,8	Her zaman	401	52,6
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00
Kur’an okuyanları takdir etme			Dinini gereklerine göre yerine getirenleri takdir etme		
Hiçbir zaman	69	9,0	Hiçbir zaman	61	8,0
Nadiren	49	6,4	Nadiren	60	7,9
Bazen	89	11,7	Bazen	103	13,5
Çoğu zaman	169	22,1	Çoğu zaman	194	25,4
Her zaman	387	50,7	Her zaman	345	45,2
Toplam	763	100,00	Toplam	763	100,00

Tablo-4’te Dine Bakış Ölçeğine ait Dindarlara Sempati alt boyutunun tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde alt boyuta ait genel puan ortalamasının 3,98 (ss=1,21) olduğu görülmektedir.

Alt boyuta ait ifadeler incelendiğinde ise “Namazını aksatmadan kılanları takdir ediyorum.” ifadesinin puan ortalamasının 3,96 olduğu tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %10,1’i (n=77) “hiçbir zaman”, %5,9’u (n=45) “nadiren”, %10,4’ü (n=79) “bazen”, %24,9’u (n=190) “çoğu zaman” ve %48,8’i (n=372) ise “her zaman” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “her zaman” ve “çoğu zaman” yanıtını vermiştir.

“Oruç tutanları takdir ediyorum.” ifadesinin puan ortalaması 4,03 (ss=1,30) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %9’u (n=69) “hiçbir zaman”, %6,6’sı (n=50) “nadiren”, %9,6’sı (n=73) “bazen”, %22,3’ü (n=170) “çoğu zaman” ve %52,6’sı (n=401) ise “her zaman” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “her zaman” ve “çoğu zaman” yanıtını vermiştir.

“Kur’an okuyanları takdir ediyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,99 (ss=1,30) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %9’u (n=69) “hiçbir zaman”, %6,4’ü (n=49) “nadiren”, %11,7’si (n=89)

“bazen”, %22,1’i (n=169) “çoğu zaman” ve %50,7’si (n=387) ise “her zaman” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar en çok “her zaman” ve “çoğu zaman” yanıtını vermişlerdir.

“Dinini gereklerine göre yaşayan insanları takdir ediyorum.” ifadesinin puan ortalaması 3,92 olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %8’i (n=61) “hiçbir zaman”, %7,9’u (n=60) “nadiren”, %13,5’i (n=103) “bazen”, %25,4’ü (n=194) “çoğu zaman” ve %45,2’si (n=345) ise “her zaman” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye katılımcılar yoğunluklu olarak “her zaman” ve “çoğu zaman” yanıtını vermişlerdir.

Tablo-5:
Dinî uygulamalarla ilgili veriler

	n	%
Dinen yasak olsa da alkol kullanma		
Hiçbir zaman	270	35,4
Nadiren	154	20,2
Bazen	160	21,0
Çoğu zaman	80	10,5
Her zaman	99	13,0
Toplam	763	100,00
Günah da olsa şans oyunları oynama		
Hiçbir zaman	293	38,4
Nadiren	168	22,0
Bazen	131	17,2
Çoğu zaman	76	10,0
Her zaman	95	12,5
Toplam	763	100,00
Dinen sakıncalı olsa da parayı faize yatırma		
Hiçbir zaman	251	32,9
Nadiren	150	19,7
Bazen	167	21,9
Çoğu zaman	82	10,7
Her zaman	113	14,8
Toplam	763	100,00

Tablo-5’te Dine Bakış Ölçeğine ait Dinî Muameleat alt boyutunun tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde genel ortalamanın 3,55 olduğu görülmektedir (ss=1,21).

Alt boyuta ait maddelere bakıldığında ise “Dinen yasak olsa da alkol kullanırım.” ifadesinin ortalaması 3,55’tir (ss=1,40). Bu ifadeye katılımcıların %35,4’ü (n=270) “hiçbir zaman”, %20,2’si (n=154) “nadiren”, %21’i (n=160) “bazen”, %10,5’i (n=80) “çoğu zaman”, %13’ü ise (n=99) “her zaman” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye

katılımcıların çoğunluğunun genel olarak “hiçbir zaman” ve “bazen” yanıtlarını verdiği görülmektedir.

“Dinen sakıncalı olsa da paramı faize yatırabilirim” ifadesinin ortalaması 3,45 (ss=1,42) olarak tespit edilmiş ve bu ifadeye katılımcıların %32,9’u (n=251) “hiçbir zaman”, %19,7’si (n=150) “nadiren”, %21,9’u (n=167) “bazen”, %10,7’si (n=82) “çoğu zaman” ve %14,8’i ise (n=113) “her zaman” yanıtını vermiştir. Bu ifadeye genel olarak katılımcıların çoğunluğu “hiçbir zaman” ve “nadiren” yanıtlarını vermişlerdir.

“Günah olsa da şans oyunları (millî piyango, atlı ganyan, kazı kazan, iddia vs) oynarım.” ifadesinin ise ortalaması 3,64 (ss=1,40) olarak bulunmuş ve katılımcıların %38,4’ü (n=293) “hiçbir zaman”, %22’si (n=168) “nadiren”, %17,2’si (n=132) “bazen”, %10’u (n=76) “çoğu zaman” ve %12,5’i ise (n=95) “her zaman” yanıtını vermişlerdir. Bu ifadeye katılımcıların çoğunluğunun “hiçbir zaman” ve “nadiren” yanıtlarını verdiği tespit edilmiştir.

S o n u ç

İslam dininde insanın yaratılışı ve değeri önemli bir yer tutmaktadır. İnsanın en güzel şekilde yaratıldığı, Allah’ın yeryüzündeki halifesi olarak görüldüğü ve her iki âlemdeki mutluluğu elde etmek için rehberlik edecek resuller ve nüshalar gönderildiği vurgulanmaktadır. İslam dininde gençlere de büyük önem verilmekte, gençlik dönemi Kur’an’da “fetâ” kelimesiyle ifade edilmekte ve bu dönemde yapılan ibadetler daha makbul kabul edilmektedir. Hz. Peygamber de gençlere önem vermiş, onları onurlandırmıştır. Ayrıca İslam’ın ilk dönemlerinde İslam’a inanan pek çok genç bulunmuştur. Günümüzde ise toplumlar gençleri geleceğin teminatı olarak görmekte ve onlara büyük önem vermektedir.

Bu çalışmada Ordu ve Ondokuz Mayıs Üniversitelerindeki öğrencilerin dine bakışını genel olarak teorik (inanç), sosyolojik (muamelat), kurumsal (dinî otorite), bireysel (bireysel maneviyatçılık) ve dindarlara sempati düzeyinde beş farklı boyut üzerinden ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu ölçek dinî inanç, dinî muamelat, dinî otoriteye güven, dindarlara sempati ve bireysel maneviyatçılık faktörlerini içermekte olup geçerli ve güvenilirdir. Araştırmada gençlerin dine bakış açıları beş boyutta ele alınmıştır: teorik, sosyolojik, kurumsal, bireysel ve dindarlara sempati boyutları.

Bu araştırmada gençlerin dinî inançlarının ve dine olan eğilimlerinin yüksek düzeyde var olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda H₁ hipotezimiz olan “Üniversite öğrencilerinde dinî inanç anlamlı bir

şekilde yükselmektedir.” ifadesi doğrulanmaktadır. Gençler teorik olarak Allah’ın varlığına inandıklarını ve bu konuda herhangi bir sorunları olmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak, araştırma sonuçlarına göre gençlerin metafizik varlıklara olan inançları kısmen zayıflamıştır ve bu varlıkları tabiat kuvvetleri gibi yorumlayabilmektedirler. Bu durum gençlerin pozitivizmin etkisi altında kaldığını göstermektedir. Aynı zamanda peygamberlerin gerekliliğine inanıyorum önermesine katılmayan öğrenciler kararsız kalanlarla birlikte düşünüldüğünde %33.2’lik bir kesimin olması, peygamberin uygulamalarını ifade eden sünnet ve peygamberin söylemlerini ifade eden hadislerle karşı gençlere mesafeli durduğunun göstergesi niteliğindedir. Benzer şekilde ahiret inancı ve kadere iman konusunda belirsizlik yaşayanları da hesaba katarsak gençlerin yaklaşık %30’unun itikadi açıdan problem yaşadığını gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla gençlerin tanrı inancı, yüksek bir oranda çıkmasına rağmen aynı şekilde metafizik varlıklara olan inanç peygamberlerin gerekliliğine ve cennet-cehennemin varlığına inancın aynı oranda yüksek çıkmaması gençlerin tanrı tasavvurlarının transdantal (aşkın) ve sofistike bir inanca dönüştüğünü bize göstermektedir.

Ceylan (2010: 57) tarafından yapılan araştırma, lise öğrencilerinin %79,5’inin melek, şeytan, cin gibi varlıklara inandığını göstermektedir. Bu oran kararsız olanlar da dâhil edildiğinde %20,3’e düşmektedir. Adıgüzel’in (Adıgüzel, 2014: 65) çalışmasında ise üniversite gençliğinin %90’ından fazlası dinî inancın gerekli olduğunu düşünmektedir. Yavuzer’in (Yavuzer, 2018: 27) üniversite öğrencileri için yaptığı ankette ise Allah inancının %96,3 düzeyinde olduğu bulgulanmıştır. MAK Türkiye Geneli Gençlik Araştırmasına (2020) katılımcıların %82,8’i kendilerini dinî bir inanca sahip olarak tanımlarken ahirete inananların oranı %72,7 bulunmuştur. Tida: Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık (Tida, 2023: 198) raporuna göre eğitim seviyesi arttıkça dinî inanç ve pratiklerin yaygınlığı düzenli bir azalma gösterir. Yüksek lisans veya doktora mezunları arasında Allah inancının en düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu gruptaki bireylerin yaklaşık beşte biri (%18) inançsız grupta yer almaktadır. Üniversite öğrencileri arasında ise inançsızlık oranı %13 olarak görülmektedir. Bizim çalışmamızın sonuçları bu araştırmaların sonuçlarıyla kısmen benzerlik göstermektedir.

H₂ hipotezi olan “Üniversite öğrencilerinde bireysel maneviyatçılık artmaktadır.” hipotezi kabul edilmiştir. Bireysel maneviyatçılık günümüzde bireylerin inançlarını kişisel bir alanla sınırlandırarak kurumsal dine mesafe koymaları ve dinî normların siyaset, bilim ve ekonomi gibi alanlarda belirleyici olmaması gerektiğine inanmaları olarak tanımlanabilir. Bu bakış açısı gençler arasında da yaygınlaşmıştır

ve bazıları dinî ve ahlaki yapıları sadece insan yapısı, örfî ve tarihsel bir yapı olarak algılamaktadır. Ayrıca dinî bilgileri sağduyusal veya örfî bilgi olarak kabul ederek bilimsel olarak değil daha ziyade kişisel inançlar olarak yorumlayabilmektedirler. Bu durum geleneksel kurumsal dinî algılamaya karşı ilgisizlik olarak yaşanıp bireysel maneviyatçılık şekline dönüşmektedir. Yani, bireyler manevi inançlarını korumaya devam etmekle birlikte bu inançlarını geleneksel kurumsal yapılarla birleştirmek yerine daha kişisel ve özgür bir şekilde yaşamayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla gençler arasında dinin toplumsal etkisi azaldığı ve bireysel maneviyatçılık olarak tanımlanan bir eğilimin hâkim olduğu düşünülebilir. Bu, dinin kişisel bir tercih meselesi olarak algılanması ve uygulanmasını içerir. Dinin kurumsal otoritesine bağlılık yerine, bireysel tercihlerin hâkim olduğu bir din anlayışı gelişmiştir. Bu da ölçsüz, kuralsız ve eklektik bir dindarlık tipolojisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam dininin normatif özelliği kısmen yapı bozumuna uğramıştır ve din, gençlerin bir bölümü tarafından kutsal hayat ve profan hayat şeklinde düalist bir şekilde ayrılmıştır. Bu doğrultuda modern zamanlarda, toplum daha çok bireysel yaşam biçimlerine doğru evrilmiştir ve kolektif yaşam biçimleri yerine bireysel tercihler öne çıkmaktadır. Bu, Tonnie'sin (2005) ifadesiyle cemaat (gemeinschaft) tipi bir toplumdaki cemiyet (gesellschaft) tipi bir topluma geçişin bir yansımasıdır.

Avcı (2010), İstanbul'da dindar üniversite gençliği üzerine yaptığı araştırma sonuçlarına dayanarak özneleşme süreci içinde olan dindar bireyin iktidar/otoriteye karşı hem itaat ederek hem de onu aşmaya çalışarak sürekli olarak kendini yenilediğini ve dönüştürdüğünü ortaya koymuştur. Özellikle öznel dindarlık tanımına daha çok sahip olan gençler genel olarak akıl ve iradeye vurgu yapmışlardır. Bireyin, kendi görüşlerini oluşturarak dini yaşayabileceğini ifade etmişlerdir. Bu sonuçları modern dönemin bireysel özgürlüklere vurgu yapan anlayışının dinî hayata yansımaları olarak okumak mümkündür.

Yüksek lisans tezinde Yürürdurmaz üniversite gençliğinin dinî hayatını sosyolojik açıdan incelemiş ve öğrencilerin %23,6'sının "Ahlaklı olduğum sürece, ne kadar dindar olduğum önemli değildir." ifadesine katılmadığını, %62,2'sinin katıldığını, %14,2'sinin ise kararsız kaldığını belirtmiştir (Yürürdurmaz, 2019: 69). Doktora tezinde üniversite öğrencilerinin dinî bireyselliklerini inceleyen Ağçoban (Ağçoban, 2020: 280), katılımcılardan "dinî bir bilgi ile bilimsel bir bilgi geliyorsa dinî bilgiyi esas alırım" önermesini cevaplamasını istemiş, öğrencilerin %63,4 bu ifadeye katıldığını; %13,4'ü ise katılmadığını belirtmişlerdir. Ağçoban bu çalışmasında eğitim seviyesi yükseldikçe dini referans alma oranının

düşüğünü vurgulamaktadır. Tıda, (Tıda, 2023: 63) Türkiye Gençlik Araştırması'nda yapılan incelemelerde genç nüfusun ahlaki ve hümanist değerlere daha çok önem verdiği, en önemli tercih sıralamasında dürüstlük ve ahlak gibi değerlerin en yüksek oranlarda tercih edildiği bulgulanmış; bir dine mensup olmak ya da Müslüman olmak ise öncelik olarak ikinci planda kalmıştır. Yapıcı, makalesinde gençler arasında klasik anlamda ateizm ve deizmin bulunmadığını, ancak kendilerine sunulan geleneksel İslam'ı kabul etmede zorlandıklarını belirtir. Hazları ve arzuları ile inançları arasında sıkışan gençler kadim geleneklerinden koparak bireysel bir dindarlık anlayışına yönelmektedirler (Yapıcı, 2018: 83-97). Bu araştırma sonuçları bizim araştırma sonuçlarımız ile paralellik arz etmektedir.

H₃ olan “Üniversite öğrencileri arasında dinî otoriteye güven azalmıştır.” hipotezimiz çalışmanın verileri açısından doğrulanmıştır. Araştırma gençlerin dinin kurumsal boyutuna olan güvenlerinin azaldığını göstermektedir. Resmi dinî otoritelere (örneğin; Diyanet İşleri Başkanlığı) fetva sorma ihtiyacı hissetmeyen gençlerin sayısı artmaktadır. Laik devlet yapısı dinin toplumsal tezahürlerine yeni şekiller verirken bireysel vicdani bir mesele olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu uygulamalar modernitenin diğer ikilemleri (soyutlama, gelecek yönelimi, bireyselleşme ve özgürlük) ile birlikte dinin dönüşümünü hızlandırmıştır.

Berger'e (2000) göre Batıdaki süreçlerin zaman ve mekân açısından birebir her yerde Türk toplumunda da aynı şekilde gerçekleşeceğini ve küresel bir olgu haline geleceğini elbette söylemek güçtür. Gençler arasında toplumsal dinî algılamının azaldığı ve bireysel dinî algılamının öne çıktığı bir eğilim görülmektedir. Kurumsal dinî otoritelerin etkisi azalmış ve bireysel vicdanın önemi artmıştır. Bu değişim süreci Türk toplumunda modernitenin etkilerinin küreselleşme boyutuna varmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreçte bireyselleşme ve özgürlük ikilemlerinin de etkisi görülmektedir. Dinî gruplar, tarikatlar ve cemaatlerin toplumsal etkisi azalmış; Diyanet İşleri Başkanlığı, müftü, vaiz ve din kültürü öğretmenlerinin etkisi de zayıflamıştır.

Onay (2004) çalışmasında dinî yönelimlerin düşünce, davranış ve duygu boyutlarını ele alarak Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyini incelemiştir. Bulgular, öğrencilerin diğer ülkelerdeki akranlarından daha dindar olduğunu göstermiştir. Cinsiyet, yaş, aile gelir durumu ve sosyal çevre faktörlerinin dindarlık düzeyindeki etkisi çok azken, din eğitiminin etkisi daha fazla bulunmuştur. Ayrıca, dinî kurumların dindarlık düzeyinde önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir

ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın manevi boyutlara katkı yaptığı görülürken cemaatlerin dinî davranışlarda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Yavuzer (Yavuzer, 2018: 28-29) tarafından yapılan bir çalışmada gençlerin %68.0'inin cemaat veya tarikata bağlanmaya gerek olmadığını düşündüğü, %16.9'unun kararsız olduğu ve %14.0'ının ise cemaat veya tarikata bağlılık gerektirdiğini düşündüğü ortaya çıkmıştır. Yavuzer, olumsuz kanaatin 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe ve bu darbeyi gerçekleştiren dinî bir organizasyon olarak kendini gösteren FETÖ örgütüne yönelik tepkiden kaynaklandığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Aydın (Aydın, 2020: 99), nitel görüşmeye dayalı tez çalışmasında gençlerin dinî kurum ve dindarlara güvenini zedeleyen çeşitli örneklerle karşılaşmalarının, onlarda din ya da inançtan uzaklaşmaktan çok dinî kurum ve dindarlardan uzaklaşmaya neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum gençlerin dinî kurumlara bağlı kalmadan daha öznel bir dindarlık anlayışına yönelmelerine de zemin hazırlamaktadır. Geçmiş çalışmalardaki bu araştırma bulguları bizim araştırma bulgularımız ile uyumludur.

H₄ olan “Üniversite öğrencilerinin dindarlara sempati düzeyi artmıştır.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Gençlerin bir kısmı dinî uygulamalardan uzaklaşsalar da duygusal ve bilişsel anlamda dindarlıklarını korumak için çaba göstermektedirler. Bu gençler, örneğin namaz kılan veya oruç tutan kişilere saygı ve sevgi duyarak, dinî değerleri benimsemeye çalışmaktadırlar. İbadetlerin sıkı kurallarına uymaktansa ahlaki öğretileri benimseyerek daha duygusal bir dindarlık yaşamayı tercih etmektedirler. Şengül'ün (Şengül, 2021: 183) üniversite öğrencilerine uyguladığı çalışmada katılımcılar dinî pratikleri gerçekleştirmekte problem yaşasalar da %67,5'i ezan, dua veya ayet gibi okumaları dinlediklerinde duygulandıklarını ve %59,6'sı da dinî etkinliklere katılmaktan zevk aldıklarını ifade etmişlerdir. ABD'de 2019 yılında yapılan bir çalışmaya göre, Z kuşağı bireylerinin %89'u, diğer insanların inançlarına ve dinî uygulamalarına saygı duymanın önemli olduğunu düşünmektedir. Bu sonuçlar da bizim çalışmamızla kısmen paralellik göstermektedir.

H₅ olan “Üniversite öğrencilerinin dinî muamelat düzeyi azalmıştır.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırmaya katılan gençlerin dinin uygulama alanı ile ilgili sorunları olduğu görülmektedir. Dinin temel emir ve yasaklarını kabul etmekte fakat bu emir ve yasakları uygulamada sorun yaşamaktadırlar. Örneğin bazı öğrencilerin, dinen haram olduğu belirtilmesine rağmen, %35'inin alkolden uzak durduğu, geriye kalanın az ya da çok alkolle ilgili bir hassasiyeti olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda üniversite öğrencileri parayı faize

yatırmak ve şans oyunları oynamakla ilgili de bir sakınca duymamaktadır. Sekam'ın (2016) Türkiye'de Gençlik araştırmasında gençlerin %90,4'ü dinin duygu ve düşüncelerini etkilediğini ve dinin tutum ve davranışlarını yönlendirmede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ancak aynı araştırmada gençlere aile, evlilik, cinsel hayat, ekonomi vb. gündelik hayat ile ilgili konularda sorular sorulduğunda dinî hayatlarının aşındığı gözlemlenmiştir. Yapıcı (Yapıcı, 2020: 4) tarafından yürütülen nitel bir araştırmada, gençlerin dinin muameleat boyutuna yönelik eleştirileri arasında İslam'ın hayata uygun bir din olup olmadığı, dinde çocuk yaşta evliliğe izin verilip verilmemesi, dinin yasakladığı evlilik öncesi flört döneminin modern dünyada zorunlu olup olmadığı, başkalarına zarar vermediği sürece içki içmenin, ev ve otomobil almak için faizle kredi çekmenin, şans oyunlarının yasak olması gibi konular yer almaktadır. Bu eleştirilerin hepsi din ve modern hayat arasındaki ilişkiyi sorgulamakta ve tartışmaktadır.

Sonuç olarak, gençlerin ilahi varlık inancına sahip oldukları ancak metafizik varlıklar ve ahiret inancı konularında pozitifizmin etkisi altında kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, sosyolojik açıdan gençlerin dinî inançları ve uygulamaları konusunda bazı çelişkiler olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızda gençlerin teorik olarak yüksek dinî inançları olduğu ancak muameleat kısmında gevşeklik yaşadıkları görülmüştür. Öte yandan, dinî pratikler ile ilgili uygulamada sorun yaşasalar da araştırmamızın sonuçlarına göre, duygusal anlamda dindarlara sempati duymak suretiyle bu durumu telafi etmektedirler. Üniversite öğrencileri, genellikle kurumsal dinî otoritelere büyük oranda güven duymamakta ve dinî hayatlarını bağımsız bir şekilde yaşama eğilimleri gözlemlenmektedir.

Kaynaklar

Adıgüzel, A. (2014). *Üniversite gençliğinde dini yönelimin sosyolojik açıdan incelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF ve Dicle Üniversitesi İİBF karşılaştırmalı örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ağçoban, S. (2020). *Üniversite gençliğinde dini bireyselleşme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyüz, İ. (2014). Türkiye'de gençlik, din ve değerler konusunda yapılan ampirik araştırmaların yöntem ve içerik analizi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, XVII (30), 1-20.

American Enterprise Institute. (2019). *Gen Z: The future of religion in America*. <https://www.aei.org>.

Avcı, Ö. (2010). *Bir özneleşme örneği olarak İstanbul'da dindar üniversite gençliği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, S. (2020). *Üniversite gençliğinin kurumsal ve öznel dindarlığa bakışı ve etkileyen faktörlerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayyığıt, M. (1989). *Üniversite gençliğinin dini inanç tutum ve davranışları üzerine bir araştırma: Selçuk Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir anket uygulaması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Berger, Peter L. (2000). *Kutsal şemsiye: Dinin sosyolojik teorisinin ana unsurları*, (çev. A. Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Ceylan, Y. (2010). *Lise öğrencilerinin din algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, İ. (2009). *Sosyoloji- kavramlar ve sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi.

Fırat, E. (1977). *Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu: din psikolojisi açısından bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gündüz, T. (2003). *İslam, gençlik ve din eğitimi -Kuramsal bir çalışma*. İstanbul: Düşünce Kitabevi.

Hökekleli, H. (2002). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Hökekleli, H. (2010). *Din psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Işık, H. (2018). *Kişilik ve dindarlık ilişkisi (Artvin ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kızılgeçit, M., Çinici, M., & Tuysuz, E. (2021). Yapay zekâ ile 2020-2025 yıllarında cinsiyete göre dindarlık durumunun tahmini. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (56), 283-307.

Kirman, M. A. (2005). *Din ve sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.

Koca, G. (2007). *Ergenlik dönemi ve din algısı 17 Ağustos 1999 depremini yaşayan ergenler üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koştaş, M. (1995). *Üniversite öğrencilerinde dine bakışı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Mak Danışmanlık & Yeditepe Üniversitesi. (2020). *Türkiye geneli gençlik araştırması*. <https://www.makdanismanlik.org>. (Erişim tarihi: Mart 2021).

Odabaşı, F. (2021). Gençlik din sosyolojisi üzerine bibliyografik bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 1183-1216.

Onay, A. (2004). *Dindarlık, etkileşim ve değişim (Üniversite öğrencileri örnekleme)*. İstanbul: Dem Yayınları.

Peker, H. (2012). Kur'an'a göre dindarlığın boyutları, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2), 41-49.

Sadıkı, F. (2017). *Makedonya'daki üniversite gençliğinin dini inanç tutum ve davranışları üzerine bir araştırma: Kalkandelen örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sekam. (2016). *Türkiye'de gençlik, gençliğin özellikleri, sorunları, kimlikleri ve beklentileri*. İstanbul: Sekam Yayınları.

Şen, S. (2019). "*Din ve sekülerleşme: Lise gençliği üzerine sosyolojik bir araştırma (Kocaeli ili İzmit ilçesi örneği)*". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şengül, F. N. (2021). *Gençlerde dini tutum ve bedonizm*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şengül, F. N. (2021). Türkiye'de ampirik anlamda gerçekleştirilen sekülerleşme çalışmalarına dini sosyolojik bir bakış. *Journal of Analytic Divinity* 5 (3) 9-27.

TİDA. (2023). *Sayılarla Türkiye'de inanç ve dindarlık*. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü ve Mahya Yayınları.

Tönnies, F. (2005). *Gemeinschaft ve Gesellschaft. şehir ve cemiyet*. (Çev. A. Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.

Yaman, A. O. (2008). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde lise öğrencilerinin din algısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yapıcı, A. (2018). Küreselleşen dünyada gençlik ve gençlerde dini hayat. *Peygamberimiz ve Gençlik* (ss. 83-97). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kısılcığında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7(1), 1-44.

Yavuzer, H. (2018). Üniversite gençliğinin din algısı: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi örneği. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 2(2), 1-20.

Yıldız, M. (1998). *Dini hayat ve ölüm kaygısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yürürdurmaz, T. (2019). *Üniversite gençliği ve dini hayat*. Kahramanmaraş: Samer Yayınları.

